

עידן המזעדי

חג השבועות (תשפ"ד)

על פי פסקי: השולחן ערוך, רמ"א, משנה ברורה, מרן הראש"ל רבינו עובדיה יוסף זצ"ל ועוד
נכתב ונערך על ידי הרב עידן בן-אפרים שליט"א (02-5324067)

שמות החג

א. ושמחת בחגך – שבוע טוב. ביום רביעי הקרוב יחול חג שבועות, ולכן נדבר בעניני החג. נאמר בתורה (דברים טז, יד): **"וְשִׂמְחַת בְּחַגְךָ, שֶׁנִּצְטוּנוּ לְשִׂמּוֹחַ בַּיָּמִים טוֹבִים וְחֹל הַמוֹעֵד** (רמב"ם יו"ט ו, יז-ט). ולכן, חייב אדם להיות שמח וטוב לב במועד, הוא ואשתו ובניו וכל הנלוים אליו, כל אחד ואחד כראוי לו (רמב"ם שם, יז; שו"ע תקטז, ב), על ידי דברים המשמחים את ליבם.

ב. חג שבועות – המצוה לשמח את בני ביתו, נוהגת גם בחג שבועות למרות שאין בו ימי חול המועד (רמב"ם שם), ואם לא קנה להם דבר לחג, ביטל את המצוה, כי אף שבמשך שבעת הימים שאחר החג יש תשלומין לחיוב הבאת קרבן, אבל לשמחה אין תשלומין, כיון שיום חול גמור הוא ואינו כשאר חגים שיש בהם ימי חול המועד (ספר חשוך חמד, שבועות מ:).

ג. שמחת האשה – הבעל חייב מן התורה לשמח את אשתו בקניית בגד או תכשיט (שו"ע תקטז, ב), כל מקום כפי מנהגו (פסחים קט. תני רב יוסף), וזה קודם להוצאת ממון עבור הידורי מצוות שונים. אין צורך שהבעל ילך לחנות ויקנה לאשתו, וגם אינו ראוי שיכנס לחנות בגדי נשים, אלא יתן לה כסף והיא תקנה לבדה כפי טעמה ביישוב הדעת (אם לא שהיא זקוקה לעזרתו בהחלטה, או שסומכת על בחירתו).

אף האשה עצמה חייבת במצות השמחה (כר' זירא ב"ה ו, ואבי חולק שם ובקידושין לד; משנ"ב תקטז, טו), ולכן אם אין מי שישמחנה (כגון יתומה, גרושה, אלמנה), חייבת לשמח את עצמה, וכן אם בעלה לא קנה לה, תקנה לעצמה מכספה, ותנהג בחכמה שלא להפר את שלום הבית עבור כך.

ד. שזוי המתנה / **הלואה** – שזוי המתנה יהיה בהתאם לממון הבעל (שו"ע תקטז, ב), ואם זקוק להלואה בכדי לקנות לאשה בגד או תכשיט, מחוייב לעשות כן כדי לקיים את המצוה (עי' משנ"ב רמב, ג כ"ש כאן שלכל הדעות היא מצוה מהתורה), כל שמשער שיהיה לו במה לפורעה (שער הצינון שם, יב מהעטרת זקנים), ועל כך נאמר בתלמוד (ביצה טו:): שאומר הקב"ה: **"בְּנִי, לֹא עָלִי וְאֵינִי פּוֹרְעִי"**. אבל אם אין לו השערה מהיכן יפרע את ההלואה, יקנה לכל הפחות דבר שמשמחה קצת אף שהוא זול (באה"ל ד"ה כפי).

ה. מחילה – אם האשה מוחלת לבעלה שלא יקנה לה דבר, אינו מועיל, מכיון שהוא חייב של מצוה ולא חיוב כתובה (חוט שני, קסא), ו**עושה שלא כהוגן לבטל ממנה החיוב שציוה ה' לשמוח בחג** (ויש מי שאומר שמועילה מחילתה לפוטרו מן החיוב, אבל הפסיד את המצוה. הגר"ח קניבסקי זצ"ל).

ו. שמחת הקטנים – שמחת הקטנים היא בקליות ואגוזים (רמב"ם ו, יז ושו"ע תקטז, ב), ובימינו, הילדים שמחים רק בממתקים או משחקים ושאר מתנות, ויש לקנותם להם.

ז. שמחת בניו ובנותיו הגדולים – מגיל מצוות, דינם של ילדיו כאנשים גדולים, והבנים שמחתם ביין (וכמובן שראוי לשמחם גם בדברים אחרים. ואם האב אינו דואג ליין או דבר אחר, ויש לבן כסף פרטי, חייב לשמח את עצמו), והבנות חייב לשמחן בבגדים או תכשיטים (כן מדויק ברמב"ם ושו"ע שם שחילקו בין אנשים, נשים וקטנים). ומשנישאו ואינם סמוכים על שולחנו, אינו חייב לשמחם.

ח. שלושת ימי הגבלה – משה רבינו זירז את בני ישראל לקדשם ולטהרם שלושה ימים קודם מתן תורה (שמות יט, טו), ולכן ימים אלה מסוגלים כפי שהיה בימים ראשונים במעמד הר סיני, ויתעורר האדם להיטהר מטומאה, וכן לענוה ואחדות, ולהבין ולהשכיל בתורה לפי מדרגתו, יותר משאר ימים, וכפי דבקותו

והתעוררותו, כן יזכה ויוסיפו לו. **בפרט בערב החג** יתלהב ויתעורר מאוד, כי הזמן גורם קרבת אל-הים, וישליך מאחריו כל ההבלים שהלך שבי אחריהם, וישים כל מעיניו ועניניו בקניני אהבת ה' ותורתו (החיד"א בספר לב דוד פל"א).

ט. שטיחת עשבים – נוהגים לשטוח עשבים בבית-הכנסת ובבתים, **זכר לשמחת מתן תורה** (רמ"א תצד, ג), שהיו עשבים סביב הר סיני, שנאמר (שמות לד, ג): **"גַּם הָצֵאן וְהִבָּקֵר אֶל יָרְעוֹ אֶל מֹול הָהָר הַהוּא"**, ומשמע שהיה שם מְרֻעָה (לבוש א, משנ"ב י), ומכיון שהוא זכר למתן תורה, יוצאים ידי חובה גם בעלים מפלסטיק.

יזהרו שלא לקטוף ממקומות פרטיים וכן לא לשבור ולהשחית את העץ. ואם התייבשו ונשרו עלים בודדים שאין בהם ריח, הרי הם מוקצים ואסור לטלטלם ביד אלא רק באמצעות מטאטא.

י. שמחת התורה / **דין על התורה** – חייב אדם לשמוח ביותר בחג שבועות הקדוש, ויתעורר על אשר בחסדיו הגדולים נתן לנו כתר תורה, את תורתו הקדושה (של"ה שבועות פרק גר מצוה אות יח; מורה באצבע אות רכז), וקדושתו גדולה מקדושת שאר ימים-טובים (ספר סדר היום, סדר חג השבועות).

הגאון החסיד המקובל רבי מאיר בן גבאי ז"ל בספר תולעת יעקב כתב, שחג זה הוא יום דין, **שנידונים בו על התורה**, מלבד מה שאמרו חז"ל (ראש השנה טז). שנידונים בו על פירות האילן (הובא בשל"ה שם, יט), **דנים כמה דפי גמרא ילמד, כמה סימנים בשולחן ערוך, כמה חידושים יזכה לחדש...** וכמובן שיבקש על כך בתפילתו.

יא. תפילת ערבית – נכון להתפלל תפילת ערבית בזימרה ובנעימה קדושה, כדי לעורר הנועם העליון. ובתפילת העמידה כשיאמר ברכת "אתה בחרתנו", ישיש וישמח, כי עיקרה ניתקנה על פאר קדושת היום הזה אשר קידשנו במצוותיו וקרבתו לעבודתו, **והבדילנו מן התועים ונתן לנו תורת אמת, ומבלעדי יום זה כל העולם כולו היה חוזר לתוהו ובוהו** (תנחומא בראשית, א) (חמדת ימים ח"ב עמ' תקמה אות כב).

יב. שמחת החג לאיש בשתיית יין – מצות עשה של "ושמחת בחגך" באיש, היא שחייב לקבוע סעודה על היין (שו"ע תקטז, א ובאה"ל סד"ה כיצד), אף בסעודת הלילה (שו"ע שם), ויחזר אחר יין שאוהבו. אם לא שתה בתוך הסעודה, ישתה לאחריה (עי' שו"ת אורל"צ ח"ג יח, יא סד"ה ועל; מצות השמחה ב, ו), ולכתחילה יכיון לשם קיום מצות שמחה (עי' שו"ע ס, ד ומשנ"ב י מח"א).

יג. שיעור השתיה / **אינו שמוח** / **נשים** – יש לשתות יין כשיעור שמשמח אותו, והדבר תלוי לפי האדם והיין, עד שיחוש קצת התרוממות מחמת השתיה (משמרת המועדות ב, תשכב), אך כמובן שלא יגיע למצב של שיכרות.

מי שאינו שמוח משתיית יין, פטור משתייתו (אשרי האיש ב, טז), כל שכן מי שהיין גורם לו קצת מיחוש בראשו, שאסור לו לשתות יין (משמרת המועדות ב, תשכא), וחייב לשמח את עצמו בדברים אחרים (קניית מאכל, בגד וכדומה), ונשים אינן בכלל חייב שתית יין (בני בנימין, יו"ט ו, יח ע"פ כתובות סה). וכן הילדים.

יד. אכילת בשר – מצוה לאכול בשר בהמה (משנ"ב יא), ומי שמטעמי בריאות או כשרות אינו יכול לאכול בשר בהמה, יאכל בשר עוף (חזו"ע יו"ט, שיט), ונהגו להרבות במיני מאכלים יותר מבשבת (מג"א ד).

אבל לא ימשך יותר מדאי אחר הבשר והיין, וכן **ימנע משחוק וקלות ראש, לפי שהן הוללות, ולא נצטוינו אלא על שמחה שיש**

בה עבודת היוצר יתברך שמו (רמב"ם יו"ט ו, כ; ש"ע תקכט, ג), וכן לא ירבה באכילה, כי היא מביאה לשינה (יומא יח.).

טז. מאכלי חלב – ראוי להכין מאכלים מתוקים וטעימים לחיכו ביום זה (סדר היום). ונוהגים לאכול מאכלי חלב (רמ"א תצד, ג), אך אין זה תחליף לסעודה בשרית שהיא חלק מהשמחה בכל חג (דרכ"ת פט, יט). אך יש ליזהר שלא יבוא לידי איסור (מג"א תצד, ו), וחובה להיזהר שלא לאכול מאכלי חלב אחר בשר כי אם לאחר שש שעות (ש"ע שם, א), ואין להקל בזה בחג השבועות (פמ"ג ס"ס תצד).

טז. סדר הלימוד והשיבותו – פשוט המנהג בכל תפוצות ישראל להיות ערים בליל החג ולעסוק בתורה עד עלות-השחר. סדר הלימוד הוא 'תיקון ליל שבועות' הנדפס בספר 'קריאי מועד', שנתקן ונסדר על פי הזוהר והמקובלים (בא"ח ש"א במדבר, ד; חז"ר ש"י).

לימוד זה מפורסם בכל תפוצות ישראל **מכמה מאות שנים**, כי כן יסד המלך רבינו האר"י ז"ל, ולא טוב עשו קצת לומדים לשנות מנהג כל ישראל, ורבי שמעון בר יוחאי וחבריו ורבינו האר"י שאמרו להיות ערים בלילה הזה, הן הם אמרו ללמוד תנ"ך וכו', ואשרי הנזהר בהם בשומרם עקב רב, ועם שונים אל תתקרב (החיד"א בספר לב דוד פ"א). כמובן שדבר זה דורש הכנה מערב החג לישון כראוי, וכן במהלך הלימוד ישתה קפה וכו' שמעורר.

בזוהר הקדוש כתוב: "כל אלו שמתקנים התיקון בלילה הזה ושומחים בו, כולם יהיו רשומים וכתובים בספר הזכרונות, והקב"ה מברך אותם בשבעים ברכות וכתרים של עולם העליון" (בראשית ח; ויקרא יז). אם בבא סאלי זצ"ל היה קם לתחיה, כולם היו רצים לקבל ממנו ברכות, כאן הקב"ה בכבודו ובעצמו מברך את הלומד בשבעים ברכות, ומי לא יחפץ בהן...

וכתב רבינו יוסף חיים ז"ל שהלימוד המתקן עושה פרי גדול למעלה, וממשיך לנפש האדם קדושה וטהרה. ויזהר שלא לדבר שיחת חולין כל הלילה, וצריך לכך שמירה גדולה בלילה זה שיש התאספות של אנשים רבים, כל שכן שלא ידבר דיבורים אסורים (בא"ח שם, ג), והעושים כן, השינה נאָה להם וְהַנָּאָה לעולם (מועד לכל חי ח, כ), והיושב בטל, הרי הוא כישן (מג"א תקפג, ו).

עיקר התיקון הוא בקריאת סדר התנ"ך וקטע זוהר, ולכן במקום צורך יקרא לכל הפחות כנ"ל (עי' שעה"כ פט. שו"ת אורל"צ ח"ג יח, יא ושו"ת וישב הים ב, יב), ומכל מקום מי שחשקה נפשו לעסוק בש"ס ובפוסקים, אין למחות בידו, כי יש לו על מה שיסמוך (שו"ת יח"ד ג, לב).

יז. שינה בלילה – יתגבר כארי שלא יתנמנם כלל, כי רבינו האר"י ז"ל החמיר מאוד בענין השינה בלילה הזה יותר מליל הושענא רבה (בא"ח שם), ושעת לימוד בלילה זה, שקולה כיום שלם בשאר ימים (חמדת ימים עמ' תקעג אות ק).

יח. צער – אם מחמת שמנדד שינה מעיניו בלימוד הוא מצטער בחג, אין לו לאנוס עצמו, ומוטב שישן מעט, וכן אם מצטער בתפילה, כל שכן אם ירדם במהלכה (ראה: חמ"י עמ' תקעג אות ק; מועד לכל חי ח, כא; שו"ת חז"ר, קנה ושבט ב, ריז; ספר הליכות האיש עמ' קמד), בפרט אם הוא אדם חלוש או זקן (עי' ילקו"י סי' תצד, לד). ידוע שאנשים נרדמים בתפילה עדי כדי שהמחזורים נשמעים מדיהם, וכן נותרים בקריאת התורה... ולא למציאות כזו התכוונו מייסדי התיקון, כל אדם צריך להכיר את עצמו ולנהוג בהתאם.

כי עיקר עבודת ה' היא לשמור את העיקר ולהוסיף, לא לזלזל בעיקר ולקיים התוספת (מורה באצבע אות רמו; קמח סולת עמ' שפח אות יד; מל"ח יא, כג, ג). והגאון רבי יוסף שלום אלישיב זצ"ל לא נהג להיות ער בליל שבועות, כיון שחש שזה מפריע לו בהתעלות בתורה, שבליילה עייפים וביום לא לומדים טוב (ספר הנהגות רבינו עמ' רנא), וכן בבית בריסק לא היו מקפידים על מנהג זה (ספר עובדות והנהגות לבית בריסק ב, עט).

יט. נשים – נשים אינן שייכות בסדר הלימוד הנ"ל (שו"ת רב פעלים ח"א סוד ישירים, ט; בא"ח ש"א וישלח, ו; כה"ח א, טו; חז"ר ש"י), וטיפולן בילדים וצרכי הבית עולה על הכל, ובמידת האפשר טוב שתשתתפה בשיעורי תורה, או שתקראנה תהילים, מגילת רות ותנצלה את הזמן לדברים שבקדושה (וי"כ בספר תורה בציון עמ' תנד).

כ. טבילה – רבים נוהגים לטבול במקוה-טהרה, אף במים חמים שהוחמו מערב יום טוב (קיצוש"ע חז"ר טו, יט), מעט קודם עלות-השחר, כיון שעל פי הזוהר וכתבי האר"י ז"ל יש צורך והכרח בטבילה זו שהיא חלק בלתי נפרד מכללות התיקון (שעה"כ פט; הגר"ח קניבסקי כמובא בספר מנחת תודה, שלב; שו"ת וישב הים ב, קפה).

ויעשה כן בזריזות שלא לבטל זמן יקר, ויחזור ללימוד עד התפילה. וצריך זהירות במקוה שלא להסתכל באנשים שאינם לבושים, שאם לא כן מוטב שלא יטבול (ילקו"י סי' נג, כט בהערה עמ' קעט ועוד).

כא. עלות-השחר – אסור לישון תוך חצי שעה לפני עמוד-השחר והלאה (בערך בשעה 4:00 (חז"ר ש"ג), אלא אם כן ימנה שומר להעירו.

יזהר בעלות-השחר, שהוא זמן חיבור הלילה והיום, שיהיה עוסק בברכות או בשירות ותשבחות ולא יהיה יושב ושותק, ומשום כך גם יהא זריז להתפנות קודם עלות-השחר (בא"ח ש"א וישלח, ג).

כב. ברכות השחר – משהגיע זמן עלות-השחר, מפסיקים את הלימוד (הליכ"ע א, מה), נוטלים ידים שלוש פעמים לסירוגין בלא ברכה (ש"ע ורמ"א ד, יג), ומברכים כל ברכות השחר עם ברכות התורה (הליכ"ע שם). וברכת "אשר יצר", יברך רק אם הוצרך להתפנות.

כג. התעוררות בתפילה – תפילת שחרית יתפלל בהתלהבות וזריזות, כדי שלא תחטפנו שינה באמצע ויבוא לידי טעות (בא"ח ח, ה), שהרי אם יישן בשעת קריאת-שמע ותפילה ובקריאת-התורה, יצא שכרו בהפסדו.

כד. עמידה בעשרת הדברות – כתוב במדרש (פסיקתא בילקו"ש שמות, רע"א): אמר הקב"ה לישראל: "בְּנִי! הֲיִינוּ קוראים פרשת עשרת הדברות בכל שנה ושנה (בחג השבועות), ואני מעלה עליכם כאילו אתם עומדים לפני הר סיני ומקבלים את התורה". לפי שבאותו יום מתעוררת הארת קדושה של המעמד הנשגב והנורא של אבותינו במעמד הר סיני (חז"ר ש"ג).

יש הנוהגים לעמוד בשעת קריאת עשרת הדברות, ואין זה מנהג נכון, כי יש לחוש פן יאמרו שדוקא תורה זו מן השמים ולא השאר. ומכל מקום, ספרדי המתפלל במנין של אשכנזים, אין לו לשנות ממנהג המקום ויעמוד עימהם (ויקדים לעמוד מתחילת העליה) (כה"ח קמו, כג; שו"ת יח"ד א, כט ועוד), וכן אשכנזי המתפלל עם ספרדים, עליו לשבת כמנהגם (שו"ת משנת יוסף ח"י לב, ה).

כה. תפילת מוסף – תפילת מוסף צריך להזדרז בה הרבה, כי ידוע שגמר הפרי של תיקון ספירת-העומר ולימוד החג נעשה בתפילת מוסף, והכל הולך אחר החיתום (בא"ח שם, ה).

כו. לימוד ביום – יוסיף אומץ לתת חלק ללמוד תורה, ויום קדוש כזה לא ישלחנו ריקם מלימוד התורה, והמדקדק מוצא מקום לנוח מעט ולשמוח בשמחת יום טוב בסעודה, וללמוד תורה ביום שקבלנוה (החיד"א בספר לב דוד פ"א), ולא יהפוך את הלילה ליום ואת היום ללילה. וישתדל לחדש איזה חידוש, ואם אינו מסוגל לכך, ישתדל ללמוד או לשמוע חידוש שלא ידע קודם (כה"ח תצד, לה).

כז. תהילים – קריאת התהילים ביום זה שנפטר בו דוד המלך, יש בה צורך גדול ותעלה לרצון יותר, ולכן כל אחד ילמד התהילים כולו (מורה באצבע ח, רכו; מל"ח ח, לא; בא"ח שם, ו; חז"ר ש"כ), ותלמיד חכם רשאי להמשיך בלימודו כדרכו בקודש (עי' שו"ת יח"ד ג, עמ' ק).

כח. מנהג שפיכת מים – ישנם מקומות שנהגו שהילדים שופכים מעט מים על העוברים ושבים, לרמוז שהתורה נמשלה למים (תענית ז). אך לצערנו, בימינו הפך מנהג זה ל'מלחמת-מים', שמשליכים שקיות מים אחד על השני, ופוגעים בצורה מופרזת בעוברים ושבים ומלבושיהם, כל שכן על נשים (או להיפך) ולכן יש לבטלו, וזאת מלבד השחתת המים (עי' ילקו"י סי' תצד, צט ובספר הליכות בין אדם לחבירו עמ' כ).

יהי רצון שנזכה לקבל את התורה מתוך שמחה ולהגות בה תמיד, אמן.